

УДК 342.2

**ОКРЕМІ ПРОБЛЕМИ СПІВВІДНОШЕННЯ ФУНКЦІЙ ТА ПОВНОВАЖЕНЬ
КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ ТА АДМІНІСТРАТИВНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ
SOME PROBLEMS OF CORRELATION BETWEEN FUNCTIONS AND POWERS
OF CONSTITUTIONAL COURT OF UKRAINE AND ADMINISTRATIVE JURISDICTION**

Ланкевич А.З.,
*здобувач кафедри конституційного права та порівняльного правознавства
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

Стаття присвячена висвітленню окремих особливостей діяльності органу конституційної юрисдикції. Автор зосереджує свою увагу на розкритті конституційно-правових аспектів забезпечення єдності практики органів адміністративної юрисдикції з точки зору верховенства права.

Ключові слова: Конституційний суд України, адміністративні суди України, конституційна юрисдикція, практика адміністративних судів.

Статья посвящена освещению отдельных особенностей деятельности органа конституционной юрисдикции. Автор сосредотачивает свое внимание на раскрытии конституционно-правовых аспектов обеспечения единства практики органов административной юрисдикции с точки зрения верховенства права.

Ключевые слова: Конституционный суд Украины, административные суды Украины, конституционная юрисдикция, практика административных судов.

Article is devoted to specific features of the constitutional jurisdiction. The author focuses on revealing the constitutional and legal aspects of the practice of unity of administrative jurisdiction in terms of rule of law.

Key words: Constitutional Court of Ukraine, administrative courts of Ukraine, constitutional jurisdiction, practice of administrative courts.

Вступ. Серед вчених існують різноманітні підходи щодо розуміння функцій Конституційного Суду України. Визначення функцій Конституційного Суду України стосовно предмета відання адміністративної юрисдикції має важливе значення для визначення теоретико-методологічної і праксеологічної основи розмежування їх повноважень. У вітчизняній науці конституційного права присвячено порівняно небагато досліджень у цій сфері.

Зокрема, проф. В. Погорілко виділяв за критеріями способів і засобів здійснення такі функції Конституційного Суду України: конституційного контролю; офіційного тлумачення; правової охорони Конституції; забезпечення принципу поділу державної влади (арбітражна функція); здійснення конституційного правосуддя [1, с. 457]. Також виділяють міжнародну, політичну, інформаційну, інтеграційну, координаційну функції конституційної юрисдикції [2, с. 54-56]. Натомість Т. Цимбалістий виділяє такі функції конституційної юрисдикції: конституційний контроль; офіційне тлумачення Конституції і законів України; захисту прав і свобод людини; правотворчу; арбітражну; установчу; управлінську; представницьку [3].

Інша група вчених (О. Городецький, Ю. Грошевий, В. Тацій, В. Шаповал) основними функціями Конституційного Суду України називають вирішення питань про відповідність законів, інших правових актів Конституції та офіційне тлумачення Конституції і законів України [4, с. 265]. На думку Л.П. Чубар, основними функціями Конституційного Суду України є охорона Конституції та прав людини [5, с. 22].

Суддя Конституційного Суду України у відставці М. Савенко вважає, що функції Конституційного Суду України є основними напрямками, предметом і змістом його діяльності, спрямованих на реалізацію компетенції та виконання поставлених перед ним завдань, основним із яких є забезпечення верховенства права та конституційної законності. Серед таких функцій він називає і детально досліджує: конституційне правосуддя, конституційний контроль, офіційне тлумачення і правову охорону Конституції України, арбітражну та правозахисну функції [6, с. 3, 6-7].

Особливої уваги заслуговує дослідження М. Савенко функції правосуддя. Він фактично погоджується із твердженнями В. Шаповала про те, що Конституційний Суд України не має прямого зв'язку зі здійсненням правосуддя [7, с. 45]. На його думку, під поняттям «правосуддя» необхідно розуміти діяльність компетентного суду, яка здійснюється від імені держави за встановленою законом процедурою і змістом якої є розгляд і вирішення конфліктів або правових питань, що виникають у процесі реалізації норм конституційного, цивільного, кримінального, адміністративного й інших галузей права [6, с. 7].

Наведені думки свідчать про концентрацію уваги вчених на функції конституційної юрисдикції, а їх співвідношення із функціями судів загальної юрисдикції розглядається доволі рідко. Ще менше праць присвячено співвідношенню функцій конституційної та адміністративної юрисдикції. Водночас для конституційної та адміністративної юрисдикції є притаманним вирішення публічно правових спорів, однак вони вирішують публічно-правові відмінні за своїм предметом – конституційні та адміністративно-правові спори.

Метою нашого дослідження є розкриття природи співвідношення між конституційною та адміністративною юрисдикцією у контексті верховенства Конституції України. Згідно з покладеною метою, у цій роботі буде вирішено такі завдання: а) визначення статусу Конституційного Суду України як органу конституційного правосуддя; б) класифікація основних функцій Конституційного Суду України; в) визначити межі повноважень Конституційного Суду України; г) в яких межах адміністративні суди сприяють конституційному правосуддю.

Конституційний Суд України як орган конституційного правосуддя. Конституційний Суд України має всі ознаки органу правосуддя: незалежність; особливий незалежний статус конституційних суддів; на його діяльність не допускається будь-який вплив; законом визначено повноваження і процедура розгляду справ; приймає рішення, які є загальнообов'язковими, остаточними і не потребують додаткового схвалення з боку інших органів влади. Всі ці наведені ознаки характеризують Конституційний Суд України як орган правосуддя і тим більше, що згідно з Конституцією України цей орган влади поряд судами загальної юрисдикції також покликаний здійснювати функції правосуддя.

Орган конституційної юрисдикції у своїй діяльності постійно балансує між правом та політикою, що його суттєво відрізняє від судів загальної юрисдикції. Будучи за своєю суттю органом правосуддя, який є незалежним і безстороннім, конституційний суд приймає рішення, які переважно істотно впливають на політичний процес, вводячи його у конституційні рамки та забезпечуючи йому легітимність. Особливо це стосується конституційного правосуддя в розвинутих демократичних країнах, де суди при винесенні рішення виходять не тільки з позитивних конституційних норм, а й з неписаних конституційних норм і принципів, а також здійснюють «творче», тобто розширене тлумачення конституції, що може викликати «підозру» щодо їхньої неупередженості та політичної нейтральності [8, с. 118]. У цій ситуації важливим є не допустити процесу трансформації права в політику і перетворення органу конституційного контролю в орган влади, який володіє необмеженими повноваженнями. З цього приводу слушною є думка відомого німецького вченого Отфріда Гьоффе, який вказував на те, що «жоден конституційний суд не повинен розвивати такого розширеного тлумачення, яке б в тій чи іншій мірі наблизило б до варіанту платонівського правління філософів, – до правління суддів. Замість того вони повинні розуміти про початкову інтенцію конституційного правосуддя – про недопущення кричущої несправедливості» [9, с. 88].

Функції Конституційного Суду України відрізняються від функцій судів загальної юрисдикції за змістом, сутністю, принципами та процесуальними формами їх реалізації, предметом судочинства. Водночас ті й інші функції слід розглядати не в їх протиставленні, а в органічному і гармонійному поєднанні та взаємодоповненні. Однак функції органу конституційної юрисдикції зумовлені насамперед його характером, який забезпечує верховенство Конституції і загальними засадами самообмеження здійснення власних повноважень, що є природним для його діяльності.

Основні функції конституційного правосуддя. На підставі вище наведеного аналізу ми наведемо характеристику основним функціям Конституційного Суду України як єдиного органу конституційної юрисдикції.

1. Конституційний контроль над нормативно-правовими актами можна класифікувати за різними критеріями. За критерієм абстрактності контроль поділяють на абстрактний і конкретний; за часом здійснення – попереднім (a priori) та остаточним (a posteriori); за обсягом – універсальний та обмежений; за ступенем значеності – нормативний і казуальний; за юридичною силою – обов'язковий і консультативний; за ступенем обов'язковості – обов'язковий та факультативний; за зворотною силою – ex tunc (із зворотною силою) та ex nunc (без зворотної сили).

Ступінь абстрактності здійснення конституційного контролю визначається в залежності від того, чи пов'язаний він із вирішенням конкретної справи чи ставиться питання про конституційність нормативно-правового акта у цілому. На практиці здійснення остаточного конституційного контролю є більш поширеним, ніж здійснення попере-

днього контролю, оскільки він дає змогу більш ефективно здійснити перевірку конституційності нормативно-правового акта з урахуванням його дії. Розмежування конституційного контролю за ступенем визначеності пов'язується насамперед із вирішенням конкретних адміністративних чи загальносудових справ чи процедур. Як правило, здійснення конституційного контролю не пов'язується із зворотною силою, зважаючи на такий компонент верховенства права як правова визначеність.

На практиці ці різноманітні форми конституційного контролю над нормативно-правовими актами певним чином поєднуються. Відповідно у практиці органів конституційної юрисдикції конституційний контроль над нормативно-правовими актами є основним напрямом їх владної діяльності по забезпеченню верховенства конституції як основного закону суспільства і держави, бази поточного законодавства.

Аналіз повноважень Конституційний Суду України свідчить, що він здійснює обмежений конституційний контроль, оскільки він не здійснює перевірку усіх нормативно-правових актів. Згідно з Конституцією України, орган конституційної юрисдикції здійснює такі повноваження щодо контролю над конституційністю таких нормативно-правових актів: а) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України та правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим (остаточний контроль) за зверненнями Президента України, не менш як сорока п'яти народних депутатів України, Верховного Суду України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Верховної Ради Автономної Республіки Крим (ст. 150); б) законопроектів про внесення змін до Конституції України (попередній контроль) щодо його відповідності вимогам статей 157 і 158 Основного Закону (ст. 159); в) акти про надання згоди на обов'язковість міжнародного договору України (ст. 9).

2. Захист прав і свобод людини. Конституційний Суд України забезпечує опосередкований захист конституційних прав і свобод при розгляді будь-якої справи. Сьогодні така форма юрисдикції Конституційного Суду України спостерігається при здійсненні конституційного контролю. Зокрема, при здійсненні інцидентного конституційного контролю, якщо у процесі розгляду справи судом загальної юрисдикції виникає спір щодо конституційності норми закону, який має бути застосованим судом, то суд звертається з мотивованою ухвалою (постановою) до Верховного Суду України, який вносить відповідне конституційне подання до Конституційного Суду України.

У порядку, визначеними главами 12, 13 Закону про КСУ, вирішуються питання щодо відповідності норм чинного законодавства принципам і нормам Конституції стосовно прав і свобод людини і громадянина, конституційності норм двох або більше законів або актів міжнародного права, що встановлюють різний порядок реалізації одних і тих самих конституційних прав і свобод, чим суттєво обмежуються можливості їх використання.

3. Примирювальна функція реалізується Конституційним Судом України переважно при вирішенні спорів про повноваження. При вирішенні цих спорів Конституційний Суд забезпечує принцип поділу влади, баланс повноважень між органами влади, недопущення концентрації влади в певного органу влади, зводячи розподіл повноважень між органами влади до єдиного конституційного балансу, здійснює примирювальні та інтегративні функції у системі стримувань і противаг між органами влади [10, с. 212-213]. При вирішенні спорів про повноваження Конституційний Суд забезпечує баланс повноважень у діяльності органів публічної влади [11, с. 14].

4. Установча функція Конституційного Суду України проявляється двоюко: по-перше, орган конституційної юрисдикції є поряд із народом України, парламентом, гла-

вою держави складовим елементом установчої влади шляхом надання висновку на проект закону про внесення змін до Конституції України щодо його відповідності статтям 157, 158 Основного Закону; по-друге, шляхом здійснення офіційного тлумачення Конституції України як акта установчої влади народу України.

При здійсненні цієї функції Конституційний Суд забезпечує легітимність внесення змін до Конституції України, а також захист основоположних конституційних цінностей, які складають засади конституційного правопорядку. Шляхом тлумачення Конституції орган конституційної юрисдикції забезпечує розвиток, конкретизацію та деталізацію конституційних положень відповідно до загальних принципів права [12].

5. Інтегративна функція Конституційного Суду України полягає у забезпеченні легітимності політичного процесу шляхом припинення неконституційних дій органів публічної влади та інших його учасників. Явище юридикації політики, тобто приведення політичного процесу у конституційні рамки, звичне явище для європейських країн із стійкими традиціями діяльності органів конституційної юрисдикції. Здійснення політичної діяльності у відповідності до конституційних приписів робить політичний процес передбачуваним, а зміст правових актів таким, що відповідає Основному Закону. Таким чином, здійснення Конституційним Судом функції правосуддя забезпечує верховенство Конституції. Така роль Конституційного Суду є унікальною, що проявляється у забезпеченні стабільності державного ладу та демократизації суспільства.

Межі повноважень Конституційного Суду України. Повноваження Конституційного Суду України визначаються насамперед Конституцією, а в законодавчих актах підлягають конкретизації і деталізації. Згідно зі статтею 13 Закону України «Про Конституційний Суд України», визначено сферу повноважень цього органу державної влади. Орган конституційної юрисдикції не володіє безмежними повноваженнями, за своєю природою вони мають певні розумні межі. У зарубіжній та вітчизняній доктрині таке явище називають доктриною «суддівського самообмеження». Основний зміст цієї доктрини полягає в тому, щоб виробити критерії зваженого суддівського рішення, яке б відповідало принципам верховенства права і поділу влади.

Обсяг повноважень Конституційного Суду України вичерпно визначений Конституцією України. Однак при цьому виникають питання щодо визначення предмета відання Конституційного Суду. Згідно з сформульованою доктриною «політичної доцільності», Конституційний Суд не може визначати питання конституційності положень нормативно-правових актів, які залежать від розсуду компетентного органу влади. У справі про вибори народних депутатів України Конституційний Суд сформулював цю доктрину таким чином: «... позбавлення списків кандидатів у депутати від політичних партій, виборчих блоків партій, що отримали менше чотирьох відсотків голосів виборців, права на участь у розподілі депутатських мандатів, є питанням політичної доцільності, і воно має вирішуватися Верховною Радою України» [13]. Таким чином, було визнано, що на розсуд Верховної Ради визначається виборчий бар'єр для політичних партій, виборчих блоків партій.

В іншому рішенні Конституційний Суд України сформулював доктрину відмови від заповнення законодавчих прогалін [14] та колізій у законодавстві [15]. Справа стосувалася конституційності окремих положень виборчого законодавства у частині неврегульованості питань, в якій Конституційний Суд України сформулював доктрину відмови від заповнення законодавчих прогалін таким чином:

«Заповнення прогалін у законах, окремі положення яких Конституційним Судом України визнані неконституційними, не належать до його повноважень. Згідно зі статтею 6 Конституції України державна влада здійснюється

в Україні на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу і судову. Виходячи з цього і відповідно до частини другої статті 19 Конституції України вирішення зазначених питань є прерогативою органу законодавчої влади – Верховної Ради України» [16].

Однак, на нашу думку, така позиція Конституційного Суду України не узгоджується із низкою положень Конституції України, оскільки при цьому обмежується право на судовий захист (стаття 55) та юрисдикція судів, яка поширюється на всі правовідносини (стаття 124). При цьому також порушується конституційна гарантія кожного знати свої права і обов'язки, відповідно до чого правові акти, які визначають їх зміст, мають бути доведені до їх відома у порядку, встановленому законом (стаття 57 Конституції України). По суті самоусунення Конституційного Суду України від подолання прогалин у законодавстві означає відмову у судовому захисті, хоча згідно міжнародних стандартів недовіки поточного законодавства не можуть служити підставою для відмови судом у розгляді звернення. У кінці кінців Конституційний Суд України може вирішувати проблему подолання прогалин у законодавстві шляхом застосування аналогії закону та аналогії права. Такі самі аргументи правомірно навести щодо також проблеми подолання колізій у законодавстві. Стосовно такої функції конституційної юрисдикції існує консенсус на рівні Європейської конференції конституційних судів, інакше це розцінюється як грубе порушення засад верховенства права та поваги прав людини [17, с. 68].

Наступним критерієм самообмеження юрисдикції Конституційного Суду є *відмова від розгляду питань законності нормативно-правових актів*, оскільки це, на думку Суду, впливає із розмежування юридичної сили правових актів – Конституції і законів України [18].

Конституційний Суд України на підставі статті 14 Закону № 422/96-ВР [19] від 16.10.1996 р. сформулював доктрину *відмови від розгляду питань, вирішення яких потребує встановлення та дослідження фактичних обставин справи* [20]. Конституційний Суд України вважає, що це є компетенцією судів загальної юрисдикції або інших органів державної влади, а також пов'язано з перевіркою фактичних обставин, пов'язаних із дослідженням конкретної справи судами загальної юрисдикції, та усунення помилок у їх рішеннях [21].

Таким чином, Конституційним Судом України вироблено власні підходи щодо визначення меж повноважень щодо забезпечення верховенства Конституції як головного елемента конституційного порядку. Загалом більшість таких підходів відповідають загальносвітовим тенденціям функціонування органів конституційної юрисдикції, які передбачають відмову від втручання у питання політичного характеру. При цьому важливим є сформульоване правило, відповідно до якого Конституційний Суд здійснює свої повноваження, які визначені Конституцією України. Перелік повноважень Конституційного Суду України не може тлумачитися більш широко, ніж це передбачено в Конституції України.

Отже, згідно зі статтею 14 Закону України «Про Конституційний Суд України», юрисдикція цього органу влади є обмеженою, оскільки до його повноважень не належать питання щодо законності актів органів державної влади, органів влади Автономної Республіки Крим та органів місцевого самоврядування, а також інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції. Таким чином, межі юрисдикції Конституційного Суду окреслені тим, що він не вирішує питання законності та правові спори, підсудні судам загальної юрисдикції. Якщо у конституційному зверненні, конституційному поданні ставитиметься питання про законність правових актів Кабінету Міністрів, то Конституційний Суд повинен відмовити у його розгляді, оскільки питання законності не підвладне Суду. Так само, якщо поточне законодавство визначає коло

повноважень судів загальної юрисдикції, то ці питання не підвідомчі Конституційному Суду.

Юрисдикція адміністративних судів. Вирішення Конституційним Судом спорів про повноваження перемижуються із відповідними повноваженнями адміністративних судів. Згідно з пунктом 1 статті 3 Кодексу адміністративного судочинства України до юрисдикції адміністративних судів належить вирішення таких категорій справ, що стосуються спорів про повноваження між органами публічної влади: а) спори між суб'єктами владних повноважень з приводу реалізації їхньої компетенції у сфері управління, у тому числі делегованих повноважень, а також спори, які виникають з приводу укладання та виконання адміністративних договорів; б) спори за зверненням суб'єкта владних повноважень у випадках, встановлених законом; в) спори щодо правовідносин, пов'язаних з виборчим процесом чи процесом референдуму.

КАС також встановлює додаткові критерії розмежування конституційної і адміністративної юрисдикції: а) юрисдикція адміністративних судів поширюється на всі публічно-правові спори, крім спорів, для яких законом встановлений інший порядок судового вирішення (частина друга статті 4); б) до адміністративних судів можуть бути оскаржені будь-які рішення, дія чи бездіяльність суб'єктів владних повноважень, крім випадків, коли щодо таких актів чи діяльності законами чи Конституцією встановлено інший порядок судового провадження (частина друга статті 2) [22, с. 46-47]. Разом з тим, такі правила все одно не визначають чіткі критерії співвідношення конституційної та адміністративної юрисдикції щодо вирішення компетенційних спорів.

Згідно зі статтею 150 Конституції України, Конституційний Суд наділений певною сферою повноважень. Однак аналіз положень цієї статті Основного Закону свідчить, що ними не вичерпується конституційний перелік повноважень органу конституційної юрисдикції. Тому якщо систематизувати конституційний перелік повноважень Конституційного Суду, то він виглядатиме таким чином: 1) вирішення питань про відповідність Конституції України (конституційність) законів та інших правових актів Верховної Ради України, актів Президента України, актів Кабінету Міністрів України, правових актів Верховної Ради Автономної Республіки Крим; 2) офіційне тлумачення Конституції і законів України (стаття 150); 3) надання висновків про відповідність Конституції України чинних міжнародних договорів України або тих міжнародних договорів, що вносяться до Верховної Ради України для надання згоди на їх обов'язковість; 4) надання висновку щодо додержання конституційної процедури розслідування і розгляду справи про усунення Президента України з поста в порядку імпічменту (стаття 151); 5) надання висновку про наявність або відсутність порушення Верховною Радою Автономної республіки Крим Конституції або законів України (пункт 28 частини першої статті 85); 6) надання висновку щодо відповідності законопроекту про внесення змін до Конституції України вимогам статей 157 і 158 Основного Закону (стаття 159).

Висновки. 1. Конституційний Суд України має всі ознаки органу правосуддя: незалежність; особливий незалежний статус конституційних суддів; на його діяльність не допускається будь-який вплив; законом визначено повноваження і процедура розгляду справ; приймає рішення, які є загальнообов'язковими, остаточними і не потребують додаткового схвалення з боку інших органів влади. Всі ці наведені ознаки характеризують Конституційний Суд України як орган правосуддя і тим більше, що згідно з Конституцією України цей орган влади поряд судами загальної юрисдикції також покликаний здійснювати функцію правосуддя.

2. Орган конституційної юрисдикції у своїй діяльності постійно балансує між правом та політикою, що його

суттєво відрізняє від судів загальної юрисдикції. Будучи за своєю суттю органом правосуддя, який є незалежним і безстороннім, конституційний суд приймає рішення, які переважно істотно впливають на політичний процес, вводячи його у конституційні рамки та забезпечуючи йому легітимності.

3. Функції Конституційного Суду України відрізняються від функцій судів загальної юрисдикції за змістом, сутністю, принципами та процесуальними формами їх реалізації, предметом судочинства. Водночас ті й інші функції слід розглядати не в їх протиставленні, а в органічному і гармонійному поєднанні та взаємодоповненні. Однак функції органу конституційної юрисдикції зумовлені насамперед його характером, який забезпечує верховенство Конституції і загальними засадами самообмеження здійснення власних повноважень, що є природним для його діяльності.

4. У діяльності Конституційного Суду визначено такі основні функції: конституційний контроль (попередній, остаточний, контроль за забезпеченням механізму взаємодії норм та принципів міжнародного права і національного права); захист прав і свобод людини; установча; інтегративна; примирювальна. Такі функції характеризують

Конституційний Суд України як орган конституційного правосуддя, виходячи з яких здійснюється його взаємодія з адміністративними судами з метою забезпечення єдності судової практики та верховенства Конституції України.

5. У ході реалізації своїх функцій Конституційний Суд України діє на підставі, в межах повноважень та способів, визначені Конституцією і законами України. Межі повноважень Конституційного Суду визначаються трьома параметрами, за якими до його предмета відання не відносяться: питання законності; актив органів публічної влади; інші питання, віднесені до компетенції судів загальної юрисдикції. На підставі цих положень Конституції і закону Конституційним Судом України сформульовано додаткові критерії обмеження власної юрисдикції, що є загальною світовою тенденцією функціонування конституційної юрисдикції: питання «політичної доцільності»; відмова від заповнення прогалин у законодавстві; відмова від подолання колізій у законодавстві; відмова від дослідження фактичних обставин справи, оскільки це є функцією судів загальної юрисдикції; відмова від перевірки нечинних правових актів; відмова від розгляду справи, якщо суб'єкт конституційного подання ставить питання фактично про юридичну консультацію.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Конституційне право України / За ред. В.Ф. Погорілко. – К. : Наукова думка, 1999.
2. Шемшученко Ю., Погорілко В. Проблеми функцій Конституційного Суду України / Ю. Шемшученко, В. Погорілко // Вісник Конституційного Суду України. – 2002. – № 2.
3. Цимбалістий Т.О. Функції Конституційного Суду України: Матеріали міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції «Правова держава: напрямки та тенденції її розбудови в Україні» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.lex-line.com.ua/?go=full_article&id=91.
4. Конституційне право України / За ред. В.Я. Тація, В.Ф. Погорілка, Ю.М. Тодики. – Х., 1999.
5. Чубарь Л.П. Защита прав и свобод человека и гражданина в конституционном судопроизводстве Украины / Л.П. Чубарь // Конституционное правосудие. Вестник конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии (Ереван). – 1999. – № 2.
6. Савенко М.Д. Правовий статус Конституційного Суду України : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. – Х., 2001. – 19 с.
7. Шаповал В.М. Проблеми розвитку конституційної юрисдикції в Україні / В.М. Шаповал // Вісник Конституційного Суду України. – 1998. – № 2.
8. Ковальчук В.Б. Місце і роль Конституційного Суду України в системі органів державної влади / В.Б. Ковальчук // Науковий вісник Львівського університету внутрішніх справ. – 2010. – № 1.
9. Хёффе О. Справедливость: философское видение / Отфрид Хёффе / пер. с нем. О.В. Кильдюшова ; под ред. Т.А.Дмитриева. – М. : Праксис. 2007. – 192 с.
10. Стрижак А.А. Вопросы теории конституционного правосудия в Украине: актуал. вопр. соврем. развития конституц. правосудия / А.А. Селиванов, А.А. Стрижак. – К. : Логос, 2010. – 272 с. – Вступ. парал. рус., англ. – Библиогр. : С. 246-264.
11. Савчин М.В. Конституційний Суд України як гарант конституційного ладу : автореф. дис. ... к.ю.н. / Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАНУ. – К., 2004.
12. Шевчук С. Основи конституційної юриспруденції / С. Шевчук. – К. : Український центр правничих студій, 2001. – 302 с.
13. Рішення Конституційного Суду України № 1-рп від 26.02.1998 р.
14. Див. ухвали Конституційного Суду України КСУ: від 10 липня 1998 року № 41-у, від 14 березня 2002 року, від 21 березня 2002 року № 9-у, від 18 червня 2002 року № 12-рп.
15. Див. ухвали Конституційного Суду України: від 21 жовтня 1997 року № 53-у, від 14 жовтня 1997 року № 43-у, від 4 листопада 1998 року № 43-у, від 8 травня 1997 року № 12-у, від 8 липня 1999 року № 31-у.
16. Рішення Конституційного Суду України № 3-рп від 25.03.1998 р.
17. Бирмонтене, Т., Ярашюнас, Э., Спруогис, Э. Генеральный доклад XIV Конгресса Конференции европейских конституционных судов / Т. Бирмонтене, Э. Ярашюнас, Э. Спруогис // Конституционное правосудие: Вестник Конференции органов конституционного контроля стран молодой демократии. Выпуск 2 (40) – 3 (41), 2008. – Ереван : Центр конституционного права Республики Армения, 2008. – С. 70-245.
18. Ухвали КСУ від 20 квітня 1999 року № 5-у, від 12 листопада 1997 року № 58-у, від 1 червня 1999 року № 20-у, від 20 листопада 2003 року № 56-у, від 20 листопада 2003 року № 58-у.
19. Про Конституційний Суд України: Закон України від 16.10.1996 № 422/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 49. – Ст. 272.
20. Ухвали Конституційного Суду України від 21 жовтня 1997 року № 53-у, від 14 жовтня 1997 року № 43-у, від 4 листопада 1998 року № 43-у, від 8 травня 1997 року № 12-у, від 8 липня 1999 року № 31-у.
21. Закон України «Про Конституційний Суд України»: наук.-практ. комент. / А.А. Стрижак, Я.В. Рибалко, М.В. Савчин; за заг. ред. А.А. Стрижака. – К. : Ін Юре, 2009. – 328 с.
22. Основи адміністративного судочинства в Україні / За заг. ред. Александрової Н.В., Куйбіди Р.О. – К. : Конус-Ю, 2006.
23. Белов Д.М. Удосконалення Конституції як спосіб реалізації парадигми конституціоналізму [Електронний ресурс] / Д.М. Белов // Форум права. – 2012. – № 3. – С. 62-67. – Режим доступу : <http://www.nbu.gov.ua/e-journals/FP/2012-3/12bdmprk.pdf>.